

Атмосфера тарауы

А

Адиабаттық процесс — ауа массасының көтерілуі немесе төмендеуі кезінде жылу алмасусыз температураның өзгеруі.

Ауа — азот, оттект, көмірқышқыл газы және басқа да газдардың қоспасынан тұратын зат.

Ауа қысымы — атмосфералық ауаның жер бетіне және нысандарға түсіретін күші; миллибармен немесе гектопаскальмен өлшенеді.

Ауа массасы — біртектес физикалық қасиеттерге (температура, ылғалдылық, қысым) ие үлкен ауа көлемі.

Ауа райы — белгілі бір жер мен уақытта атмосфераның қысқа мерзімді күйі (температура, қысым, жел, жауын-шашын және т.б.).

Ауаның тығыздығы — бір көлемдегі ауа массасының мөлшері; биіктеген сайын азаяды.

Атмосфера — Жерді қоршап тұрған газды қабық, ол тіршілікті Күннің зиянды сәулесінен қорғайды және ауа райы процестерінің өтетін орны.

Атмосфера қабаттары — атмосфера биіктігіне қарай бірнеше қабатқа бөлінеді: тропосфера, стратосфера, мезосфера, термосфера және экзосфера.

Атмосфералық қысым — ауа бағанының жер бетіне түсіретін күші, стандартты қысым 1013 мбар немесе 760 мм сынап бағанына тең.

Атмосфералық фронт — әртүрлі температура мен ылғалдылықтағы ауа массаларының түйісу аймағы, онда бұлттылық пен жауын-шашын жиі түзіледі.

Б

Барометр — атмосфералық қысымды өлшейтін аспап.

Бриз — тәулік ішінде бағытын өзгертетін жағалаулық жел: күндіз теңізден құрлыққа, түнде құрлықтан теңізге қарай соғады.

Бұқпа (циклон ішіндегі) — төмен қысым аймағында ауа қозғалысының орталығы.

В

Вертикальды қозғалыс — ауаның жоғары не төмен бағыттағы қозғалысы; конвекция мен ауа массаларының көтерілуіне себеп болады.

Г

Географиялық белдеу — климаттық жағдайы мен температурасы ұқсас аймақ.

Глобалды климат — Жердің жалпы орташа климаттық жүйесі.

Горизонт (көкжиек) — аспан мен жердің шектесіп көрінетін сызығы.

Д

Дауыл — өте қатты жел, жылдамдығы 25 м/с-тен жоғары.

Дефляция — желдің жер бетінің ұсақ бөлшектерін ұшырып әкетуі.

Дымқылдық (ылғалдылық) — ауадағы су буының мөлшері.

Ж

Жауын-шашын — атмосферадан жерге түсетін ылғал (жаңбыр, қар, бұршақ, шық, қырау).

Жел — ауа қысымының айырмашылығынан туындайтын ауа қозғалысы; бағыты мен жылдамдығы болады.

Жел гүлі (роза ветров) — белгілі бір аймақта желдің бағыты мен жиілігін көрсететін диаграмма.

Жел энергиясы — желдің кинетикалық энергиясын пайдалану арқылы алынатын жанартылатын энергия көзі.

И

Изобара — картада бірдей атмосфералық қысымы бар нүктелерді қосатын сызық.

Изотерма — картада бірдей температураны көрсететін сызық.

Инверсия — биіктеген сайын температураның төмендеудің орнына көтерілуі байқалатын атмосфералық құбылыс.

К

Климат — белгілі бір аймақтың көпжылдық орташа ауа райының заңдылықтары.

Климатограмма — температура мен жауын-шашынның жылдық өзгерісін график түрінде көрсететін диаграмма.

Климаттық белдеу — Жердің бетінде температура мен ылғалдың орташа көрсеткіштері біртектес аймақ.

Конденсация — су буының сұйық күйге айналу процесі (бұлт, шық, тұман түзіледі).

Конвекция — жылы ауаның жоғары көтерілуі және суық ауаның төмен түсуі арқылы жылу мен ылғалдың ауысуы.

Кордиолис күші — Жердің өз осінен айналуына байланысты ауа қозғалысының бағытын өзгерту күші.

М

Магнитосфера — Жердің магнит өрісі әсер ететін кеңістік аймағы.

Метеорология — атмосферадағы құбылыстар мен ауа райын зерттейтін ғылым.

Метеостанция — ауа райының элементтерін өлшейтін ғылыми бақылау бекеті.

Муссон — маусым бойынша бағытын өзгертетін тұрақты жел түрі (жазда теңізден құрлыққа, қыста керісінше).

Мұзды жаңбыр — суық ауа қабатында тамшылар қатып түсетін ерекше жауын түрі.

О

Озон қабаты — атмосфераның жоғарғы бөлігіндегі (20–25 км) озон молекулаларынан тұратын қабат, ол Күннің ультракүлгін сәулесінен қорғайды.

Орташа жылдық температура — айлық температуралардың арифметикалық орташа мәні.

П

Парниктік эффект — атмосферадағы газдардың (CO_2 , CH_4 , N_2O) жылуды ұстап қалып, планетаның жылынуына әкелетін құбылыс.

Пассат — экватор маңында үнемі бір бағытта (шығыстан батысқа) соғатын тұрақты жел.

Полюс — Жердің айналу осінің екі шеткі нүктесі: Солтүстік және Оңтүстік полюс.

Прогноз (болжам) — ауа райын немесе климатты алдын ала болжау.

Р

Радиация (күн радиациясы) — Күннен Жерге келетін энергия ағыны.

Роза ветров (жел гүлі) — желдің бағыты мен жиілігін графикалық түрде көрсету.

С

Салқын фронт — суық ауа массасының жылы ауаны ығыстырып, жауын-шашын мен дауыл әкелетін аймақ.

Сейсмикалық белдеу — жер сілкіну жиі болатын аймақ (атмосфера емес, бірақ климатқа әсер етеді).

Синоптик — ауа райын болжайтын маман.

Стратосфера — атмосфераның тропосферадан жоғары қабаты (12–50 км), мұнда озон қабаты орналасқан.

Суы буы — ауадағы ылғалдың газ күйіндегі түрі

Т

Температура — ауа немесе заттың жылулық дәрежесі, градус Цельсиймен (°C) өлшенеді.

Термосфера — атмосфераның ең жоғарғы қабаттарының бірі (80–800 км), мұнда температура өте жоғары.

Тропосфера — атмосфераның төменгі қабаты (0–12 км), барлық ауа райы құбылыстары өтетін аймақ.

Тұман — ауада қалқып жүрген ұсақ су тамшылары немесе мұз кристалдары.

Тұрақты желдер — жыл бойы бағыты өзгермейтін желдер (мысалы, пассат, батыс желдері).

Ф

Фронт (атмосфералық) — әртүрлі температура мен ылғалдылықтағы ауа массаларының түйісу шебі.

Фен — таулардың ық жағында соғатын жылы және құрғақ же

Ш

Шық — ауадағы су буының салқындаған кезде сұйық күйге айналып, жер бетінде тамшы түрінде шөгуі.

Шұғыла (сәуле) — Күннен шығатын энергия ағыны, ол атмосфера арқылы өткенде әлсірейді.

Э

Экзосфера — атмосфераның ең жоғарғы қабаты, онда ауа өте сирек, ғарыш кеңістігімен шектеседі.

Экологиялық инверсия — қалаларда түтін мен газдың төменгі қабатта жиналып қалуына себеп болатын ауа қабаттарының өзгеруі.

Эолдық процесс — желдің жер бедерін өзгерту қызметі (құм үйінділерін, бархандарды түзу).